

dr hab. Przemysław Żywicznyński

AUTOREFERAT

Wykształcenie i wczesne zainteresowania badawcze językoznawstwem kognitywnym i filozofią języka

Urodziłem się 2 sierpnia 1971 roku w Bydgoszczy. Od roku 1974 mieszkam w Toruniu, gdzie uczęszczałem do Szkoły Podstawowej nr 8 (1978-1986), a następnie w latach 1986-1990 do V Liceum Ogólnokształcącego. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości rozpocząłem studia anglistyczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W roku akademickim 1992-93 przebywałem na stypendium w Wielkiej Brytanii na Uniwersytecie Keele (Staffordshire, Wielka Brytania). Podczas tego pobytu **językoznawstwo teoretyczne i filozofia języka** znalazły się w centrum moich zainteresowań akademickich, które po powrocie rozwijałem pod kierunkiem prof. dr hab. Aleksandra Szwedka i prof. dr hab. Tomasza P. Krzeszowskiego. Studia ukończyłem z wyróżnieniem w roku 1996, a moja **praca magisterska pod tytułem „An Attempt at a Genetic Definition of Self”, której promotorem był prof. dr hab. Aleksander Szwedek**, została nagrodzona w konkursie na najlepszą pracę magisterską Wydziału Humanistycznego UMK.

Badania nad buddyjskimi koncepcjami znaczenia

1 października 1996 roku po wygranym konkursie na stanowisko **asystenta**, rozpocząłem pracę w **Zakładzie Języka Angielskiego Katedry Filologii Angielskiej UMK**.

Ze względu na zainteresowanie zarówno lingwistyką teoretyczną jak i filozofią buddyjską oraz znajomość języka tybetańskiego **skoncentrowałem swoją działalność badawczą na buddyjskich teoriach znaczenia, a w szczególności na ich ocenie z perspektywy współczesnego językoznawstwa i filozofii języka**. Zebraniu materiałów do pracy naukowej służyły liczne staże i kwerendy, które odbyłem zarówno w Europie jak i w Azji – najważniejsze z nich to: staż połączony z sympozjum na temat filozofii buddyjskiej w Marpa Institute for Translation (Katmandu, Nepal; 3-14 luty 1997 r.), kwerendy w bibliotece klasztoru Benchen Puntsok Ling (Katmandu, Nepal; 17-28 luty 1997 r. i 8 luty-4 marzec 1999 r.), staż u prof. Davida Stott'a z University of Manchester (Wielka Brytania; 13-17 wrzesień 1998 r.), oraz staże połączone z seminariami na temat filozofii buddyjskiej w International Nitharta Institute for Higher Tibetan Study (Langenfeld koło Koblencki, Niemcy; 16-27 sierpień 1999 r. i 4-22 wrzesień 2000 r.).

Studia nad myślą buddyjską doprowadziły mnie do przekonania, że istnieje **nie-trywialne podobieństwo między buddyjskimi teoriami znaczenia a jego ujęciem we współczesnej kognitywistyce**. Myśl tę zawarłem w kilku artykułach (zob. załącznik nr 2: 1.3-1.7, 1.12) i rozwinąłem w **rozprawie doktorskiej pod tytułem „Cognitive Character of Buddhist Theory of Language”**, której promotorem został **prof. dr hab. Tomasz P. Krzeszowski**. Pracę tę obroniłem 11 czerwca 2002 roku przed Komisją Językoznawczą Wydziału Filologicznego UMK, a w dniu 25 czerwca Rada Wydziału Filologicznego nadała mi **stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa**. Recenzentami dysertacji byli prof. dr hab. Aleksander Szwedek i prof. dr hab. Piotr Stalmaszczyk. Rozprawa, w nieznacznie zmienionej wersji, ukazała się w 2004 roku w formie **książki pod tytułem *Buddhism and Meaning*** nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernia. Monografia spotkała się z pozytywnym przyjęciem, czego wyrazem była między innymi recenzja w irlandzkim periodyku *Translation Ireland* (Saulo Alcastre 2009 (18.1), s. 180-182).

Badania nad aksjologią dyskursu

Po uzyskaniu stopnia doktora, od października 2002 roku, zostałem zatrudniony na stanowisku **adiunkta** w Zakładzie Języka Angielskiego Katedry Filologii Angielskiej UMK.

Istotną rolę w moim życiu naukowym zawsze odgrywał prof. dr hab. Tomasz P. Krzeszowski. Szczególny wpływ wywarł na mnie cykl wykładów monograficznych prof. Krzeszowskiego na temat aksjologii językoznawczej, w którym uczestniczyłem jako student filologii angielskiej UMK w roku akademickim 1995-1996. Od tego momentu aksjologia stała się jednym z podstawowych obszarów moich zainteresowań. Dzięki lekturom i rozmowom z **prof. Krzeszowskim** zaczął krystalizować się pomysł, by w obrębie systemu aksjologii języka, którą opracował Krzeszowski, rozwinąć wątki dotyczące zjawisk wartościowania w dyskursie. W swoich rozważaniach **wyszedłem poza kognitywny paradygmat**, w którym utrzymane są prace aksjologiczne Krzeszowskiego, **czerpiąc inspirację z goffmanowskiego interakcjonizmu**, wywodzącej się z niego **tradycji etnometodologicznej oraz badań nad uprzejmością językową**. Stopniowo dochodziłem do przekonania, że aksjologiczny opis dyskursu powinien rozpocząć się od **konwersacji** – filo- i ontogenetycznie pierwotnej formy użycia języka. Z tego powodu postanowiłem ograniczyć swoje badania do analizy wymian konwersacyjnych. Inna ważna intuicja dotyczyła poglądu, że **naturalistyczne podejście do wartości** stanowi najbardziej adekwatną perspektywę dla prowadzonych przeze mnie studiów. Stąd w moich pracach pojawiły się odwołania do nauk naturalnych, a głównie do **etologii i psychologii ewolucyjnej**.

Zebraniu materiałów do opracowania tego tematu służyły kwerendy biblioteczne. W marcu 2006 roku pracowałem w londyńskiej British Library (6-15 marzec 2006 r.), a następnie w Cambridge University Library (16-24 marzec 2006 r.). Ponadto, odbyłem kwerendy w bibliotekach uniwersytetów w Joensuu (Joensuun Yliopisto w Finlandii; 1-12 listopad 2006 r.) i Utrechcie (Universiteit Utrecht w Holandii; 17-21 listopad 2008 r.), gdzie przebywałem w ramach programu Erasmus Teaching Staff Mobility. Swoje poglądy na temat aksjologii dyskursu przedstawiałem w licznych wystąpieniach konferencyjnych i artykułach, zaś **finalnym rezultatem moich badań była monografia habilitacyjna pod tytułem *The Axiology of Spoken Interaction. An Essay on the Organisation of Conversational Behaviour***. W *Axiology of Spoken Interaction*, opierając się o analizy korpusów konwersacyjnych języka angielskiego, przedstawiłem nowy – choć nawiązujący do propozycji Krzeszowskiego – aksjologiczny model dyskursu mówionego. Na podstawie tej pracy, którą zrecenzowali prof. dr hab. Roman Kalisz, prof. dr hab. Henryk Kardela, prof. dr hab. Tomasz Krzeszowski i prof. dr hab. Aleksander Szwedek, oraz odbytego kolokwium i wykładu habilitacyjnego przed Radą Wydziału Filologicznego UMK w dniu 1 marca 2011 roku uzyskałem **stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa**. Moja monografia została doceniona przez Rektora UMK nagrodą III stopnia za osiągnięcia naukowe.

Badania nad ewolucją języka – zagadnienia teoretyczne i prace empiryczne (po habilitacji)

Po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego kontynuowałem pracę w Katedrze Filologii Angielskiej UMK jako adiunkt, aż do roku 2016, kiedy uzyskałem stanowisko **profesora nadzwyczajnego UMK**.

W *Axiology of Spoken Interaction* znajdują się istotne wątki poświęcone badaniom nad ewolucyjnym powstaniem i kształtowaniem się języka – w skrócie **ewolucja języka** (*evolution of language*) albo **nauka o ewolucji języka** (*the science of language evolution, SLE*). Ta nowa i dynamicznie rozwijająca się gałąź badań interdyscyplinarnych dąży do wyjaśnienia, w jaki sposób szeroko rozumiane mechanizmy ewolucyjne mogły doprowadzić do powstania języka w porządku filogenetycznym, ale również w jakim stopniu mechanizmy ewolucji biologicznej i kulturowej odpowiadają za zmiany językowe.

Już przed ukończeniem habilitacji zacząłem koncentrować swoją pracę naukową na zagadnieniach związanych z ewolucją języka. W roku 2008 wziąłem po raz pierwszy aktywny udział w kongresie *EVOLANG* (Barcelona), który odbywa się w cyklu dwuletnim i gromadzi najważniejszych badaczy zajmujących tą dziedziną wiedzy. Od tego czasu brałem udział we

wszystkich edycjach kongresu *EVOLANG* (Utrecht 2010, Kioto 2012, Wiedeń 2014, Nowy Orlean 2016), łącznie z tegoroczną iteracją, której byłem organizatorem (Toruń 2018). Udział w kongresie stanowił motywację do podjęcia zarówno działalności organizacyjnej jak i szerszej działalności naukowej na polu ewolucji języka. W roku 2009 zorganizowałem konferencję **PROTOLANG** (Toruń), a w roku 2011 jej drugą edycję. Naukowy sukces tych wydarzeń (ich pokłosiem były m.in. tomy specjalne w czasopiśmie *Theoria et Historia Scientiarum*) spowodował, że miały miejsce kolejne edycje konferencji (*PROTOLANG 3*, Wrocław 2013; *PROTOLANG 4*, Rzym 2015; *PROTOLANG 5*, Barcelona 2017), z których większość współorganizowałem (patrz: Działalność organizacyjna), a cykl *Protolang* stał się ważnym wydarzeniem dla badaczy zainteresowanych ewolucją języka, który przyciąga naukowców o światowej renomie (w ramach kolejnych edycji wykłady wygłosili m.in. James Huford, Terrence Deacon, Adam Kendon, Robin Dunbar, Peter Gärdenfors, Ian Tattersall). Od momentu ukonstytuowania się Stałego Komitetu Organizacyjnego *Protolangu* jestem jego członkiem.

Po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego powziąłem decyzję o założeniu centrum badawczego, które będzie prowadzić działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną poświęconą ewolucji języka. W efekcie starań, które podjąłem z dr. Sławomirem Wacewiczem, moim bliskim współpracownikiem z Katedry Filologii Angielskiej UMK, w roku 2012 powstało **Centrum Badań nad Ewolucją Języka** UMK (Center for Language Evolution Studies, **CLES**), którym kieruję od momentu założenia. CLES jest unikalnym w skali kraju ośrodkiem – jedynym, którego głównym obszarem zainteresowania jest ewolucja języka. Model jego funkcjonowania wzorowałem na formule **laboratorium badawczego (lab)**, w którym działalność naukowa prowadzona jest zespołowo w oparciu o współpracę z innymi ośrodkami (patrz: Współpraca międzynarodowa). Ponadto, Centrum prowadzi działalność organizacyjną – na przykład współdziałając z Polskim Towarzystwem Nauk o Człowieku i Ewolucji (PTNCE), którego jestem wiceprzewodniczącym, przygotowuje międzynarodowe konferencje naukowe (Toruń 2016) oraz Dni Darwina – cykliczną imprezę, której zadaniem jest popularyzacja nowoczesnego ewolucjonizmu. Z CLES-em współpracuje wielu studentów UMK i naukowców, w tym sześciu doktorantów, którzy znajdują się pod moją opieką oraz dwóch doktorów, których wypromowałem, a wszystkie prowadzone przeze mnie **prace doktorskie** – zakończone i w przygotowaniu – **dotyczą szeroko pojętej ewolucji języka** (patrz poniżej: Opieka naukowa i kształcenie młodej kadry). CLES organizuje również kursy podwyższające kompetencje badawcze, przede wszystkim z zakresu metodologii prowadzenia badań ilościowych i statystyki, oraz wykłady zaproszonych gości (m.in. w Centrum odbyły się

wykłady prof. Chrisa Knighta z University College London czy prof. Jordana Zlateva z Lund University).

Dowodem uznania dla pozycji naukowej i instytucjonalnej kierowanego przez mnie Centrum było przyznanie mu prawa organizacji kongresu *EVOLANG* (patrz powyżej), który gościł w najbardziej renomowanych ośrodkach akademickich na świecie (np. w Edinburgh University, University College London, Harvard University, lipskim Instytucie Maksa Plancka, rzymskiej Sapienzy, Kyoto University czy Uniwersytecie Wiedeńskim). Dwunasty kongres *EVOLANG*, którego byłem głównym współorganizatorem, odbył się w dniach 16-19 kwietnia 2018 roku w Toruniu i zgromadził około trzystu badaczy z sześciu kontynentów. Dzięki sukcesowi organizacyjnemu zostałem zaproszony do prestiżowego Stałego Komitetu Organizacyjnego kongresu *EVOLANG*.

Najważniejszym elementem mojej działalności zawodowej jak i działalności prowadzonego przeze mnie Centrum pozostaje praca naukowa. Ze względu na specyfikę nowoczesnej dyscypliny jaką jest ewolucja języka, która łączy badania teoretyczne z empirycznymi (patrz powyżej), jest to **praca zespołowa, prowadzona w ramach Centrum, ale też we współpracy z ośrodkami zagranicznymi oraz w zespołach badawczych powołanych do realizacji poszczególnych projektów naukowych** (patrz poniżej). Z tego powodu, większość moich prac i wystąpień konferencyjnych dotyczących ewolucji języka powstało we współautorstwie. Rozwojowi moich badań służy **intensywna aktywność konferencyjna**. Wyniki uzyskane przez kierowane przeze mnie zespoły badawcze (patrz poniżej) prezentowałem na licznych **konferencjach i kongresach ewolucyjnych**, zarówno bezpośrednio dotyczących ewolucji języka (przede wszystkim *EVOLANG* i *PROTOLANG*), jak i podejmujących bardziej ogólną tematykę ewolucji człowieka (m.in. zjazdy Human Behavior and Evolution Society, International Society for Human Ethology, Polskiego Towarzystwa Nauk o Człowieku i Ewolucji), **językoznawczych** (m.in. zjazdy odbywającego się w cyklu pięcioletnim International Congress of Linguists) albo **semiotycznych** (zjazdy International Association for Cognitive Semiotics).

Prace teoretyczne z zakresu ewolucji języka

Biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenie i zainteresowania naukowe – filozofię języka i językoznawstwo teoretyczne, moje pierwsze prace z zakresu ewolucji języka miały silne nachylenie teoretyczne. Celem, jaki wraz ze współautorami sobie w nich stawiałem, była **synteza szczegółowych wyników uzyskanych przez innych naukowców i odniesienie ich do postulatów teoretycznych oraz szerszych ram eksplanacyjnych przyjętych w ewolucji**

języka, na przykład przewidywań z teorii gier czy modelu powstania języka na drodze stopniowych zmian adaptacyjnych. Innym elementem tych prac było **uchwycenie podstawowej tematyki i trendów badań w ewolucji języka**, z naczelnym postulatem, że o tożsamości tego pola badawczego stanowi odejście od wcześniejszych spekulacji, interdyscyplinarność i wyraźna orientacja empiryczna (np. Wacewicz & Żywiczyński “Beyond protolanguage. Contemporary problems in the evolution of language”, 2012; Wacewicz & Żywiczyński “From the narrow to the broad: multiple perspectives on language evolution”, 2014). Ważnym motywem moich prac była **refleksja meta-teoretyczna nad statusem ewolucji języka jako nauki, jej związkami z innymi naukami** i polami badawczymi – szczególnie językoznawstwem, **oraz nad podstawowymi pojęciami**, którymi posługują się badacze, takimi jak *protojęzyk* (rozumiany zgodnie z uzusem ewolucyjnym, jako wczesny etap rozwoju języka w porządku filogenetycznym, a nie historycznym czy ontogenetycznym). Na przykład celem pracy “Language evolution: why Hockett’s design features are a non-starter” (Wacewicz & Żywiczyński, 2015, *Biosemiotics*, lista A MNiSW) była ocena przydatności modelu cech kryterialnych języka – popularnego wśród językoznawców narzędzia do porównywania języka z innymi systemami komunikacyjnymi – do badań z zakresu ewolucji języka. Tematyka teoretyczna, która w szeroki, ogólny sposób odnosi się do ewolucji języka, cały czas jest istotnym kierunkiem moich badań, o czym może świadczyć artykuł z 2017 “The evolution of (proto-)language: Focus on mechanisms” (Żywiczyński, Gontier & Wacewicz, *Language Sciences*, lista A MNiSW), wyróżniony przez Rektora UMK nagrodą za wysoko punktowaną publikację.

Ważnym stanowiskiem w ewolucji języka są **hipotezy gesturalne**, często określane mianem – pochodzącym od wpływowego amerykańskiego antropologa Gordona Hewesa – **hipotez pierwszeństwa gestów**. Według nich język filogenetycznie wywodzi się z systemu komunikacji mającej formę gestów. Zasadniczym problemem hipotez gesturalnych jest **problem zmiany modalności**: jeżeli język powstał jako system (w przeważającej mierze) gesturalny, jak wyjaśnić jego przejście do formy obecnej, czyli (w przeważającej mierze) głosowej? Krytycznemu omówieniu tego zagadnienia poświęciłem wraz ze współpracownikami szereg wystąpień konferencyjnych i kilka artykułów, z których najważniejsza praca to „Problem zmiany modalności w hipotezach pierwszeństwa gestów w ewolucji języka”, która ukazała się w *Studiach Semiotycznych* (Orzechowski, Wacewicz & Żywiczyński, 2015), a jej angielska wersja w angielskim suplemencie *Studiów Semiotycznych* (“The Problem of Modality Transition in Gestural Primacy Hypothesis in Language Evolution”, 2016). Moje zainteresowanie wzbudziły również mechanizmy, które zwolennicy hipotez

gesturalnych przywołują, aby uporać się z problemem zmiany modalności – m.in. w artykułach “Visible movements of the orofacial area: evidence for gestural or multimodal theories” (Wacewicz, Żywiczyński & Orzechowski, 2016, *Gesture*, lista A MNiSW) i “Vocal-auditory feedback and the modality transition problem in language evolution” (Orzechowski, Wacewicz & Żywiczyński, 2016, *Italian Journal of Cognitive Sciences*) krytycznemu omówieniu poddałem postulaty rozwiązania tego problem w oparciu o **rolę gestów ustno-twarzowych** (*orofacial gestures*) i **sprzężenia wolano-słuchowego** (*vocal-auditory feedback*).

Powyższe prace jako jedne z pierwszych zwracały uwagę na konceptualną niezależność **stanowisk multimodalnych** (np. Adama Kendona czy Davida McNeilla), które przedstawiają wizję ewolucji języka jako procesu rozwoju zachodzącego zarówno w kanale słuchowo-wokalnym i motoryczno-wizualnym. To odkrycie doprowadziło mnie do zainteresowania problemem **pantomimicznych scenariuszy powstania języka**, według których to właśnie ta forma komunikacji miała stanowić kluczowe stadium ewolucyjnego wyłonienia się języka. Moją uwagę zwrócił fakt, że choć wielu czołowych przedstawicieli ewolucji języka – w tym dwaj najczęściej cytowani: Michael Arbib i Michael Tomasello (h-index odpowiednio 87 i 163) – właśnie w pantomimie dopatruje się podstaw powstania języka, to odwołania do pantomimy obecne w literaturze są intuicyjne i postulatywne, a niewystarczająca podbudowa teoretyczna tych rozwiązań widoczna jest nawet w braku podstawowych decyzji definicyjnych, na przykład tego, czy postulowane stadium pantomimiczne w rozwoju języka miało być oparte na systemie komunikacji monomodalnej (tj. zachodzącej w kanale motoryczno-wizualnym), czy multimodalnej (przede wszystkim poprzez integrację komunikacyjnych ruchów ciała z wokalizacjami). Zadanie zbudowania definicji pantomimy odpowiedniej dla potrzeb ewolucji języka podjąłem w artykule “Defining pantomime for language evolution research” (Żywiczyński, Wacewicz & Siberska, 2016, *Topoi*, lista Scopus, I kwartył w dziedzinie Filozofia), który spotkał się ze sporym zainteresowaniem. Zaproponowane w nim **rozwiązanie definicyjne nawiązywało do mimetycznej teorii** powstania zdolności symbolicznych u naszych przodków (Donald, Zlatev) i przedstawiało **pantomimę** jako rodzaj komunikacji, który charakteryzuje **otwarty zasób znaczeń** (*open-endedness*), **uniwersalność semantyczna** (*semantic universality*) i **oderwanie od „tu i teraz”** (*displacement*). Definicja ta zakłada, że choć pantomima może być multimodalna, to przekaz informacji zachodzi w niej przede wszystkim w kanale motoryczno-wizualnym. Szerzej problem multimodalności w badaniach z zakresu ewolucji został omówiony w artykule “The multimodal origins of linguistic communication” (Wacewicz & Żywiczyński, 2017, *Language & Communication*, lista A MNiSW).

Wątkiem traktowanym przeze mnie jako punkt wyjścia w refleksji nad początkami języka jest **problem kooperatywnego dzielenia się informacjami** (Hurford, Tomasello, Fitch). Dla językoznawcy, którego punktem odniesienia w tej sprawie jest zazwyczaj stanowisko grice’owskie, kooperacyjny charakter jest oczywisty, natomiast z perspektywy ewolucyjnej, a w szczególności z **perspektywy teorii sygnalizacji** (np. Zahavi, Maynard Smith), taki charakter języka stanowi cel eksplanacyjny. Powstanie języka, a więc systemu opartego na uczciwych i „tanich” sygnałach, jest w świecie darwinowskim możliwe do wyobrażenia jedynie na fundamencie warunków społecznych opartych na zaufaniu i współpracy. Problem ten przewijał się w wielu moich pracach, również tych omówionych powyżej, a uwypukleniu jego wagi w ewolucji języka służył artykuł “Human Honest Signalling and Nonverbal Communication” (Wacewicz & Żywiczyński, 2012, *Psychology of Language and Communication*). W moich referatach i pracach wyrażałem pogląd, że **kooperatywność powstającego języka mogła być stabilizowana przez niskopoziomowe mechanizmy interakcyjne**, takie jak pewne formy zachowań niejęzykowych (np. **ruchy adaptacyjne**, Ekman & Friesen), bądź przez koordynację działań mownych, na przykład za pomocą **reguł kolejności zabierania głosu** (*turn-taking rules*). Krytyczna ocena tych rozwiązań znajduje się w dwóch niedawno wydanych artykułach – “An evolutionary approach to low-level conversational cooperation” (Wacewicz, Żywiczyński & Chiera, 2017, *Language Sciences*, lista A MNiSW) i “Language origins: Fitness consequences, platform of trust, cooperation, and turn-taking” (Wacewicz & Żywiczyński, 2018, *Interaction Studies*, lista A MNiSW), w których mogłem wykorzystać wiedzę z zakresu **Analizy Konwersacji** (*Conversation Analysis*) pochodzącą z czasów prac nad rozprawą habilitacyjną. To właśnie dzięki znajomości tej tematyki zostałem członkiem zespołu badawczego w projekcie finansowanym przez Narodowe Centrum Nauki (konkurs Opus 10), pt. “The role of discourse of patients with Medically Unexplained Symptoms”.

Grzeczność językowa jest innym obszarem, który był ważnym elementem badań prowadzonych na potrzeby rozprawy habilitacyjnej i który nadal eksploruję. Pierwsze intuicje dotyczące ewolucyjnego wyjaśnienia grzeczności zawarłem w artykule z 2007 roku “Between Politeness and Aggression. A Study of Message Board Communication”. W książce habilitacyjnej *Axiology of Spoken Interaction* i późniejszej pracy “An Attempt at a Proxemic Description of Linguistic Politeness from the Ethological-Evolutionary Perspective” (Żywiczyński, 2012, *Theoria et Historia Scientiarum*) przedstawiłem rozwiniętą wersję tego modelu. Natomiast artykuł z 2014 “Linguistic politeness from an ethological perspective: Theoretical questions and empirical issues” (Wacewicz, Żywiczyński & McCrohon, *Theoria et*

Historia Scientiarum) omawiał wagę badań nad grzecznością dla ewolucji języka oraz wskazywał najbardziej obiecujące kierunki tych badań. Jednym z nich było użycie **teorii gier, jako teorii zachowania wyższego rzędu, dla wyjaśnienia podstawowych mechanizmów rządzących grzecznością językową**. We współpracy z Rolandem Mühlenberndem, specjalistą z zakresu teorii gier, opracowałem szereg formalnych modeli grzeczności językowej, które były przedmiotem kilku wystąpień konferencyjnych. Obecnie pracujemy nad formułą empirycznej weryfikacji tych modeli.

Większość powyżej opisanych wątków badawczych zawarłem w **książce *Ewolucja języka. W stronę hipotez gesturalnych*** (Żywiczyński & Wacewicz, 2015, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, str. 343), pierwszej w języku polskim książki o ewolucji języka. Monografia była głównym osiągnięciem **pierwszego projektu finansowanego ze źródeł zewnętrznych, którym kierowałem** (“Between gesture and speech. The role of nonverbal communication in the evolutionary emergence of the language faculty”, finansowany przez Narodowe Centrum Nauki). *Ewolucja języka* spotkała się z dużym zainteresowaniem, na przykład napisano o niej trzy recenzje, m.in. w czasopiśmie *Avant. Trends in Interdisciplinary Studies* (Nowakowski, 2015, „W stronę multimodalności języka. Recenzja książki *Ewolucja języka. W stronę hipotez gesturalnych*”, VI (2-3), 185-189). Poświęcono jej również spotkanie autorskie (Centrum Nowoczesności Młyn Wiedzy, Toruń, 27.10.2016) i audycję radiową z udziałem autorów (Radio ToKFM, 6.05.2017). Publikacja została także doceniona przez Rektora UMK zespołowym wyróżnieniem za działalność naukowo-badawczą. Podstawowym zadaniem omawianej książki było przybliżenie problemów związanych z ewolucją języka polskiemu czytelnikowi, ale posiada ona też wiele walorów naukowych, które bezpośrednio wynikały z prowadzonych przeze mnie i mój zespół badań. W książce znaleźć można na przykład namysł nad statusem naukowym ewolucji języka, krytyczne omówienie warunków niezbędnych dla pojawienia się języka, w tym kooperatywnej natury języka z perspektywy ewolucyjnej, a jako przykład sposobu, w jaki buduje się argumentację w ewolucji języka podałem zaadaptowane treści z artykułu „Problem zmiany modalności w hipotezach pierwszeństwa gestów w ewolucji języka” (patrz powyżej). Zainteresowanie książką skłoniło mnie oraz Sławomira Wacewicza, współautora *Ewolucji języka*, do poszukiwania możliwości dokonania jej **przekładu na język angielski**. Udało nam się pozyskać grant **Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki** (program Uniwersalia 2.1, konkurs 5) na przetłumaczenie naszej monografii i wydanie jej w wydawnictwie Peter Lang. Projekt ten, którego realizacją kieruję, zostanie ukończony w pierwszej połowie 2019 roku.

Niewątpliwym osiągnięciem książki jest pierwszy rozdział („Początki bliższe i dalsze”, str. 19-85), w którym omawiamy **dociekania nad początkami języka prowadzone przed pojawieniem się nauki o ewolucji języka** – od przekazów mitologicznych aż do sytuacji w połowie ubiegłego wieku bezpośrednio poprzedzającej czas, kiedy nauka o ewolucji języka zaczęła się kształtować. Była to pierwsza próba przedstawienia tej tematyki w tak szeroki i uporządkowany sposób. Ten stan rzeczy zmotywował mnie do napisania **monografii w języku angielskim, która w całości poświęcona została rekonstrukcji kontekstu historycznego, z którego wylonila się ewolucji języka**. Efektem prac podjętych nad tym tematem jest książka *Language Origins: From Mythology to Science* (Żywiczyński, 2018, Peter Lang, str. 246). W pracy tej dokonałem **istotnego konceptualnego rozróżnienia między refleksją nad początkami języka (*language origins*), a nauką o ewolucji języka (*the science of language evolution*)**. Tematycznie ewolucja języka należy do dziedziny *language origins*, będąc ich najnowszą, posiadającą ściśle naukowy charakter postacią. Odwołując się do metod rekonstrukcyjnych, takich jak historia intelektualna (*intellectual history*), starałem się uchwycić wczesne formy spekulacji na temat pochodzenia języka, które w okcydentalnej tradycji odwoływały się zwykle do **problemu języka adamowego**. Starannie udokumentowałem rozwój **naturalistycznej myśli glottogenetycznej** aż do jej pełnego rozkwitu w epoce Oświecenia, uwagę poświęciłem też skomplikowanym związkom rodzącego się językoznawstwa zarówno z *language origins* jak i ewolucjonizmem. Pisząc o **narodzinach ewolucji języka** w drugiej połowie ubiegłego wieku, wskazałem trzy czynniki które te narodziny umożliwiły – **przewrót kognitywny w językoznawstwie** zapoczątkowany przez Chomskiego, **postęp nauk empirycznych** takich jak prymatologia, psychologia porównawcza, genetyka, paleoantropologia czy neurobiologia i w końcu **rozwój nowoczesnego ewolucjonizmu** (opartego na syntezie teorii adaptacji z genetyką) i towarzyszący temu procesowi **wzrost zapotrzebowania na wyjaśnienia ewolucyjne**. W końcu postawiłem pytanie o to, **w jakim sensie nauka o ewolucji języka jest nauką** – czy lepiej opisuje ją kuhnowskie pojęcie *nauki normalnej*, czy pochodząca od Lakatosa formuła *programu badawczego*. Mam nadzieję, że ta próba otworzy dojrzałą dyskusję naukoznawczą nad statusem ewolucji języka.

Language Origins jest dla mnie pracą niezwykle ważną, ponieważ niejako cementuje charakter mojej działalności naukowej. Od momentu pisania pracy magisterskiej o językoznawstwie kognitywnym, poprzez prace nad rozprawą doktorską, później habilitacyjną, aż po książkę *Ewolucja języka* – **interesowała mnie refleksja nad naturą języka, podejmowana w odwołaniu do szerokiego kontekstu teoretycznego i historycznego**. W

moim mniemaniu ostatnia monografia jest rzetelną próbą opisaną właśnie w taki sposób ewolucji języka.

Prace eksperymentalne z zakresu ewolucji języka

Współczesna ewolucja języka koncentruje się przede wszystkim na badaniach empirycznych, a w szczególności eksperymentalnych. Dzięki uprawianiu ewolucji języka poszerzył się znaczenie zestaw narzędzi, którymi posługuję się w pracy naukowej. Kursy doszkalające (np. ze statystyki: m.in. „Statystyka dla humanistów i przyrodników”, Wydział Matematyki i Informatyki”, UMK, luty-marzec 2015) i współpraca z wieloprofilowymi ośrodkami badawczymi, przede wszystkim z **Interdyscyplinarnym Centrum Nowoczesnych Technologii UMK** oraz **Humanities Lab** w Lund, gdzie odbyłem staż naukowy (2014), **nauczyły mnie projektowania badań eksperymentalnych, analizy zachowań niewerbalnych i wykorzystywania metod statystycznych do analizy uzyskanych wyników.** Dzięki tym umiejętnościom mogłem sam zacząć realizować eksperymentalne projekty badawcze. Taki charakter miał **drugi grant, który uzyskałem ze środków zewnętrznych** (Narodowe Centrum Nauki, program **Sonata Bis**). Projekt, którego byłem kierownikiem, nosił tytuł “Evolutionary sources of the cooperative structuring of conversation. The role of nonverbal mechanisms”, a jego celem było zrozumienie niewerbalnych mechanizmów odpowiedzialnych za koordynację interakcji. Choć w ramach tego projektu zrealizowano też prace teoretyczne, to jego **głównymi osiągnięciami były badania eksperymentalne nad ruchami adaptacyjnymi i ich związkiem ze strukturą konwersacji.** Rezultaty tych badań zostały opublikowane w formie dwóch artykułów – “Adaptors and the turn-taking mechanism: the distribution of adaptors relative to turn borders in dyadic conversation” (Żywiczyński, Wacewicz & Orzechowski, 2017, *Interaction Studies*, lista A MNiSW) i “Self-regulators – A hidden dimension of interaction: Movement similarity and temporal proximity increase the perception of interpersonal coordination in third party observers” (Żywiczyński, Orzechowski & Wacewicz, 2017, *Language & Communication*, lista A MNiSW). Trzeci artykuł “Self-touching, gesticulations and attentional processes” (Orzechowski, Żywiczyński & Wacewicz), oparty o badanie okulograficzne, został złożony do czasopisma *Gesture* (lista A MNiSW) i oczekuje na recenzje.

Na podstawie definicji pantomimy z artykułu “Defining pantomime for language evolution research” (patrz powyżej), we współpracy z **Jordanem Zlatevem**, światowej sławy językoznawcą i semiotykiem z Uniwersytetu w Lund, udało mi się przeprowadzić badania nad **efektywnością pantomimy w komunikowaniu zdarzeń.** Pokłosiem tych prac był artykuł

“Multimodal-first or pantomime-first? Communicating events through pantomime with and without vocalization” (Zlatev, Wacewicz, Żywiczyński & van de Weijer, 2017, *Interaction Studies*, lista A MNiSW), gdzie oprócz zaprezentowania wyników eksperymentów przedstawiliśmy **hipotezę pierwszeństwa pantomimy** (*pantomime-first hypothesis*) jako stanowiska odrębnego do hipotez gesturalnych i multimodalnych (patrz powyżej). Badania nad pantomimą zaowocowały opracowaniem **programu badań eksperymentalnych** pt. “Pantomime in language evolution: Expressive potential and structural characteristics of bodily mimetic acts”, który **uzyskał finansowanie z Narodowego Centrum Nauki w konkursie Opus 14 i którego pracami obecnie kieruję**.

Moja droga naukowa może wydać się zaskakująca – od zainteresowania filozofią buddyjską, poprzez badania aksjologiczne, aż do prac z zakresu ewolucji języka, w tym badań eksperymentalnych nad komunikacją niewerbalną. Nie powodowała mną jednak chęć ciągłej zmiany zainteresowań, ale przede wszystkim dążenie do poszerzania horyzontów badawczych. Od studenckich początków zainteresowany byłem **ogólnym, filozoficznym spojrzeniem na język**. Aksjologia, a później darwinizm uszczegóławiał ten ogląd do pewnych perspektyw i problemów, ale ani w *Axiology of Spoken Interaction* (2010), ani w monografiach z ewolucji języka nie zrezygnowałem z tej szerokiej optyki. Jednak istotą uprawiania nauki jest wykorzystanie przesłanek teoretycznych do stawiania pytań badawczych, a następnie – na tej podstawie – formułowanie szczegółowych hipotez i sprawdzanie ich w toku badań empirycznych. Dlatego właśnie podjąłem **badania empiryczne** – najpierw wykorzystując metody analizy językoznawczej, przede wszystkim Analizę Konwersacji i elementy pragmatyki, a następnie sięgnąłem po **metody eksperymentalne**, które obecnie rozszerzam o badania z wykorzystaniem nowoczesnych technologii, takich jak okulografia (właśnie trwają prace nad utworzeniem pracowni okulograficznej przy Centrum Badań nad Ewolucją Języka UMK). Bo to właśnie **ukierunkowanie empiryczne pozwala uzyskiwać naukowo wartościowe odpowiedzi nawet na najbardziej ogólne pytania, jak te, które dotyczą natury i początków języka**.

Opieka naukowa i kształcenie młodej kadry

Pod moją opieką zakończyły się pomyślnie dwa przewody doktorskie. Dr Katarzyna Rogalska uzyskała swój stopień naukowy w roku 2016 na podstawie wyróżnionej rozprawy pt. “Linguistic Bias in the Cultural Evolution of Language Observed via Iterated Learning Experiments”. Dr Rogalska pracuje jako adiunkt w Katedrze Italianistyki UMK i kontynuuje działalność badawczą z zakresu ewolucji języka. Dr Maciej Pokornowski uzyskał stopień

naukowy w roku 2017 na podstawie wyróżnionej rozprawy pt. "Evolutionary Perspective in the Linguistic Analysis of Microblog Discussions: Implications for Natural Language Processing". Dr Pokornowski, który zajmuje się zawodowo przetwarzaniem języka naturalnego, obecnie zajmuje stanowisko architekta sztucznej inteligencji w firmie IT *Atos*. Ponadto **jestem promotorem w dwóch otwartych przewodach doktorskich** – Anny Jaskólskiej i Natalii Pałki, których obrony doktorskie zostały zaplanowane na przyszły rok akademicki (2018/2019). **Sprawuję również opiekę naukową nad czterema słuchaczami studiów doktoranckich** z zakresu językoznawstwa, które prowadzi Wydział Filologiczny UMK (Agnieszka Ignaczewska – I rok, Julia Trzeciakowska – II rok, Marek Placiński – II rok, Arkadiusz Schmeichel – III rok).

Byłem recenzentem w trzech pomyślnie zakończonych przewodach doktorskich. Na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu uczestniczyłem w przewodzie dr Doroty Juźwin, zakończonym w roku 2013 (Wydział Anglistyki, temat rozprawy: "Human needs and values in political discourse", promotor: prof. dr hab. Zdzisław Wąsik). Na Uniwersytecie Wrocławskim brałem udział w przewodzie dr Pauliny Kłos, zakończonym w roku 2014 (Wydział Filologiczny, temat rozprawy: "The Evolution of the Notion of Discourse. On the Basis of the Works by Teun van Dijk, Michel Foucault and Pierre Bourdieu", promotor: prof. dr hab. Piotr Chruszczewski). W Wyższej Szkole Filologicznej we Wrocławiu uczestniczyłem w przewodzie doktorskim dr. Wiesława Szałaja, zakończonym w roku 2017 (temat rozprawy: "On the Possibilities of the Adaptive Function of Language. A Pragmatic Study in the Domain of Religious Texts", promotor: prof. dr hab. Piotr Chruszczewski).

Pod moją opieką powstało sto siedemdziesiąt siedem prac licencjackich i sto szesnaście prac magisterskich (w ramach seminariów prowadzonych zarówno na UMK jak i na innych uczelniach).

Działalność organizacyjna i popularyzująca naukę

Poza kierowaniem Centrum Badań nad Ewolucją Języka UMK (CLES) od momentu jego powstania (2012) aż do chwili obecnej, w latach 2004-2006 pełniłem funkcję **Zastępcy Kierownika Katedry Filologii Angielskiej** UMK ds. Dydaktycznych, a w kadencji 2012-2016 byłem **członkiem Senatu UMK**. Ponadto, jestem członkiem **Wydziałowej Komisji ds. studiów doktoranckich**, a w latach 2013-2015 byłem członkiem **Wydziałowej Komisji ds. staży studenckich**. W latach 2004-2006 pełniłem funkcję Dziekana Wydziału Filologicznego w Wyższej Szkole Języków Obcych w Świeciu (obecnie Uczelnia Lingwistyczno-Techniczna w Świeciu).

Najważniejsze wydarzenia naukowe, w których organizacji brałem udział to:

- *Protolang 1* (21-23.09.2009, UMK) i *Protolang 2* (19-21.09.2011, UMK) – główny współorganizator;
- *Protolang 3* (25-26.05.2013, WSFil Wrocław, UMK i PAN) – współorganizator;
- *IACS 2014* (25-27.09.2014, Lund University, Lund, Szwecja) – członek komitetu naukowego;
- *Protolang 4* (24-26.05.2015, Roma Tre i UMK, Rzym, Włochy) – współorganizator;
- *PTNCE 2016* (28-30.09.2016, UMK) – główny współorganizator;
- *IACS 2016* (20-22.06.2016, UMCS) – członek komitetu naukowego;
- *Jubileuszowa Sesja Naukowa: English Studies in Toruń* (19.11.2016, UMK) – główny współorganizator;
- *Gespin 2017* (25-27.08.2017, UAM, Poznań) – członek komitetu naukowego;
- *Protolang 5* (26-28.09.2017, Barcelona, Hiszpania) – członek komitetu programowego;
- *Evolang 12* (16-19.04.2018, UMK) – współprzewodniczący lokalnego komitetu organizacyjnego.

W latach 2009-2014 byłem **opiekunem Naukowego Koła Filozofii Buddyjskiej i Kultury Tybetu UMK**, dla członków którego prowadziłem cykliczne wykłady z filozofii buddyjskiej i lekcje języka tybetańskiego. Obecnie najchętniej uczestniczę w działaniach popularyzujących tematykę ewolucyjną. We współpracy z Polskim Towarzystwem Nauk o Człowieku i Ewolucji angażuję się w organizację corocznych obchodów **Dnia Darwina** (patrz powyżej). Wygłosiłem też **wykłady otwarte na temat ewolucji języka** zorganizowane przez Towarzystwo Filozoficzne w Lund (“Evolution of Language: Gestural Perspective”, Lund, Szwecja, 24.09.2014) i Instytut Filologii Angielskiej Uniwersytetu Wrocławskiego dla studentów Międzywydziałowych Studiów Humanistycznych (w ramach warsztatów „W obszarach ewolucji”, 28.11.2017). Tematykę ewolucji języka przybliżałem również w **audycjach radiowych** – w Radiu ToKFM w programie pt. „Jak powstał język” (6.05.2017) oraz w Programie 1 Polskiego Radia w programie *Eureka* (13.04.2018). Odbyłem także **spotkanie autorskie** w toruńskim Centrum Nowoczesności *Młyn Wiedzy* poświęcone książce *Ewolucja języka. W stronę hipotez gesturalnych*. Jestem ponadto wiceprezesem nowo utworzonej fundacji *ALAIIV: Association for the Legality of AI's Volition* (2018), której głównym celem jest budowanie wzajemnego poszanowania ludzi i sztucznej inteligencji.

Współpraca międzynarodowa i pozycja naukowa

Uprawianie takiej nauki, jaką jest współczesna ewolucja języka, łączy się z pracą zespołową i współpracą międzynarodową. Jeśli chodzi o to drugie wyzwanie, udało mi się zainteresować **prof. Jordana Zlateva**, wybitnego językoznawcę i semiotyka z Uniwersytetu w Lund, projektem badań nad pantomimą (patrz powyżej). Zacieśnieniu naszej współpracy służyły wizyty prof. Zlateva w Polsce oraz staże, które odbyłem w prowadzonym przez niego **Centre for Cognitive Semiotics** oraz w **Lund's Humanities Lab** (2013, 2014, 2017). Obecnie rozpoczęliśmy prace nad wnioskiem grantowym, który dotyczy dynamiki przekazu kulturowego w komunikacji pantomimicznej i zostanie zgłoszony do programu "Science and the Big Questions", który prowadzi **amerykańska fundacja Johna Templetona**. Ze względu na znajomość tematyki ewolucyjnej zostałem zaproszony do współpracy z **Applied Evolutionary Epistemology Lab (AppEEL)** działającym na Uniwersytecie Lizbońskim. Od 2012 jestem zagranicznym współpracownikiem (*lab affiliate*) tego zespołu, a obecnie uczestniczę w pracach nad publikacją przeglądową *The Oxford Handbook of Human Symbolic Evolution* przygotowywaną dla Oxford University Press oraz organizacją następnej edycji konferencji *Protolang* (*Protolang 6*, Lizbona, 2019). Jestem również stałym współpracownikiem **CoSMIC Lab** (Cognition, Social Multimodal Interaction & Communication Laboratory) **afiliowanym przy rzymskim uniwersytecie Roma Tre**. W ramach prac zespołu kierowanego przez prof. Francesco Ferrettiego biorę tam udział w badaniach nad komunikacją pantomimiczną u dzieci dotkniętych autyzmem.

Od czasu powstania **Centrum Badań nad Ewolucją Języka UMK (CLES)** udało mi się wraz z moimi współpracownikami uczynić je **rozpoznawalnym dla badaczy ewolucji języka na całym świecie**. Jest to ośrodek postrzegany jako silny organizacyjnie – na przykład ze względu na cykl konferencyjny *PROTOLANG*, który został zainicjowany w Toruniu i nad którym CLES sprawuje pieczę – ale też ze względu na działalność naukową. Wyrazem uznania dla Centrum było przyznanie mu prawa organizacji 12 kongresu *EVOLANG* (16-19.04.2018), a dla mnie samego – zaproszenie do Stałego Komitetu Organizacyjnego kongresu *EVOLANG*. W uznaniu zasług dla popularyzacji wiedzy o ewolucjonizmie w roku zostałem wybrany na Członka Dożywotniego (*Life Peer*) międzynarodowej organizacji naukowej **Galton Institute**, która ma siedzibę w Londynie. Dwa razy zostałem wybrany na **I Zastępcę Przewodniczącego Polskiego Towarzystwa Nauk o Człowieku i Ewolucji** (2013-2017 i 2017-2021). Pozostaję członkiem **International Association for Cognitive Semiotics** (od 2014) i **Polskiego Towarzystwa Językoznawczego** (od 2017).

Tom, 27 czerwiec 2018

Marek Zoltyński